RÄDDA välfärden!

En rapport om svensk sjukvård från Vänsterpartiet i Stockholms läns landsting

Vänsterpartiet Storstockholm
Tryckt hos Katarina Tryck
Stockholm 2010

Rädda välfärden!

Flera internationella jämförelser visar att svensk sjukvård är bland världens bästa och mest effektiva. Detta har vänstern och arbetarrörelsen byggt upp genom skatter och politisk styrning.

Nu vill högern göra vården till en handelsvara och inte en rättighet. De vill att efterfrågan ska gå före behoven. Då kommer både hälsoklyftor och vårdens kostnader att öka.

Men så har inte de borgerliga partierna alltid tyckt. I denna rapport tittar vi närmare på hur högerns idéer vuxit fram över tid.

Birgitta Sevefjord
Gruppledare för Vänsterpartiet i Stockholms läns landsting

Rädda välfärden!

1. Den privata vårdmarknaden 5
2. Historien 6
3. 1990-talets nya vindar 8
4. Svenska lobbyister nuförtiden 10
5. Reinfeldt och Alliansen 11
7. Stockholm går i bräschen 13
8. Varför vill företag vårda? 14

Källor 16

1. Den privata vårdmarknaden

Totalt kostar svensk sjukvård 170 miljarder. 10 procent av sjukvården i Sverige är privatdriven. Denna privata vård finansieras till 99 procent genom skatter. Av de privata vårdgivarna är över 96 procent vinstdrivande företag. Variationen mellan olika landsting är stor. I Blekinge, Dalarna och Norrbotten är endast ca 2 procent av den skattefinansierade vården privat, medan Västmanland och Halland har runt 10 procent privat vård. Stockholm har drygt 30 procent.

Den del av vårdens skattepengar som gick till privata aktörer växte stadigt under hela 1990-talet fram till 2002 och har sedan dess legat runt 10 procent. Inbromsningen 2002 var framförallt en följd av den så kallade Stopplagen som infördes av Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Det som skedde 2002 var främst att privatiseringarna tog stopp inom slutenvården (alltså huvudsakligen de stora sjukhusen). Slutenvården utgör 60 procent av vårdens totala kostnader vilket gjorde att Stopplagen fick stor effekt på den sammanlagda statistiken. 2007 avskaffades lagen av Reinfeldtregeringen.

Primärvården, alltså vårdcentraler o dyl, utgör 17 procent av sjukvårdens totala kostnader. Inom denna vård har andelen privat regi ökat stadigt. 2002 var 17 procent av primärvården privat. 2008 hade den siffran ökat till 24 procent och i Stock-

holms läns landsting är ca 60 procent av vårdcentralerna i privat regi.

De flesta privatdrivna sjukhus och vårdcentraler finns i storstäderna Göteborg, Malmö och Stockholm. Vården i Stockholms läns landsting (SLL) utgör en femtedel av all vård i hela Sverige men har 60 procent av all privatdriven, skattefinansierad vård i landet. Det är SLL som är de privata företagens skyltfönster.

Koncentrationen av privatiseringar till storstäderna märks även inom andra områden: nästan två av tre privatskolor ligger i storstäderna och privat äldreomsorg är ungefär tre gånger så vanligt i storstäderna som i resten av landet.

Men privat vård är fortfarande relativt ovanligt i Sverige som helhet. Det ska vi vara glada för. Det är genom skattefinansiering och klok politisk styrning som vi lyckats bygga upp ett av världens bästa sjukvårdssystem. Detta vill vi i Vänsterpartiet bygga vidare på. De borgerliga partierna vill privatisera och kommersialisera vården.

2. Historien

Att vården skulle bedrivas inom den offentliga sektorn var under lång tid lika självklart som att den skulle finansieras solidariskt med skatter. Under 1960- och 70-talet var även högerpartierna i Sverige anhängare av välfärdsstaten. 1974 skrev den dåvarande moderata partisekreteraren: ”Vi måste

få alla att förstå – att Moderata samlingspartiet medverkat i uppbyggnaden av det sociala trygghetssystemet och många gånger tagit initiativ och drivit på”. Under samma tid betonade Folkpartiet statens viktiga roll för samhällsekonomin och för en rättvis ekonomisk fördelning.

Under 1980-talet började andra idéer och ideal att breda ut sig, delvis inspirerade av den politiska utvecklingen i andra länder, såsom under premiärminister Margaret Thatcher i Storbritannien. Svenska arbetsgivarföreningen (SAF, idag Svenskt Näringsliv) drev på för marknadsanpassning och privatiseringar. Högerpolitiker blev nu allt mer uttalat fientliga till den offentliga sektorn. Den gemensamma ekonomi började allt mer att betraktas som en belastning och något som borde begränsas. Moderaterna var först ut att argumentera för privatiseringar, högre patientavgifter, privata sjukvårdsförsäkringar med mera, men följdes snart av de andra borgerliga partierna.

Kampanjerna från näringslivet bidrog till att en del kommuner och landsting under 1980-talet började använda sig av New Public Management. New Public Management är ett samlingsbegrepp på olika försök att skapa mer marknadsmässiga förhållanden även inom den offentliga sektorn med inspiration från hur det fungerar i det privata näringslivet.

Stegvis infördes köp- och säljsystem, ofta kallat beställar-/utförarmodellen: Kommunen eller en nämnd inom kommunen är beställare, medan andra delar av kommunen, såsom ett äldreboende, eller ett privat företag är utförare. Denna utveckling började med intraprenader och internprissättning, och övergick senare i reguljära privatiseringar och entreprenader med

privata företag. 1980-talets entreprenader och upphandlingar rörde främst områden som sophämtning och städning.

Men kampanjerna för privatiseringar mötte hårt motstånd. 1984 röstade Socialdemokraterna och Vänsterpartiet igenom den så kallade Lex Pysslingen-lagen som satte stopp för vinstdrivande företag inom den offentligt finansierade skolan, vården och omsorgen. Lagen instiftades 1984 och avskaffades av den borgerliga regeringen 1992. Lagens namn kommer från aktiebolaget Pysslingen som startades 1984 av Electrolux, vilka annars mest är kända för sina vitvaror, med stöd från dåvarande SAF. Pysslingen var det första företaget att bedriva privata förskolor i Sverige och bidrog till en stor debatt om privatiseringar under 1980-talet. Idag ägs Pysslingen av ett riskkapitalbolag och är ett av de 4-5 storföretag som dominerar de privata marknaderna för förskolor och gymnasier.

3. 1990-talets nya vindar

Den stora förändringen kom egentligen först med den borgerliga valsegern 1991. Lagen om Offentlig Upphandling (LOU) 1992 gav kommuner och landsting nya möjligheter att lägga ut verksamheter på entreprenad. Samma år infördes skolpengen, som kom att fungera som modell för de kundvalssystem som senare infördes inom vård och omsorg.

Skolpeng fungerar så att elever och deras föräldrar väljer skola. För varje elev som anmäler sig till en skola så får skolan en förutbestämd summa pengar. Skolorna konkurrerar däri-

genom med varandra om att få flest elever. Inom vården finns till exempel motsvarande system med så kallad listning: en vårdcentral får en bestämd summa pengar för varje invånare som skriver sig vid vårdcentralen.

1992 införde den borgerliga majoriteten i SLL ”Stockholmsmodellen” med beställar-/utförarsystem. Man började upphandla verksamhet med privata företag och införde etableringsfrihet med garanterade skattepengar för privatläkare som främst etablerade sig i länets rikare delar. Strax därefter, 1994, inför den borgerliga regeringen Husläkarlagen som gav privata läkare rätt att fritt etablera husläkarmottagningar och få skattepengar för den vård de bedriver.

Etableringsfrihet innebär inte privatisering i traditionell bemärkelse: alltså inte direkt försäljning av offentlig egendom. Istället får de privata företagen själva bestämma var de vill placera en skola eller en vårdcentral och därefter fri tillgång till skattepengar för den verksamhet de bedriver. Detta kan låta bra i teorin men innebär i regel att vårdmottagningar och skolor etablerar sig i välbeställda och välmående områden, eftersom befolkningen där är billigare att behandla och undervisa. Detta medför att allt mer resurser styrs över till relativt välmående patienter och elever. För vården leder detta till att kostnaderna ökar utan att vi blir mycket friskare för det. På längre sikt undermineras den välfärden samtidigt som fördelningen blir alltmer orättvis.

Men vann då de borgerliga valet 1991 för att väljarna hade tröttnat på välfärdsstaten? Inte om man ska tro opinionsundersökningarna. Stödet för den offentliga välfärden och dess skattefinansiering har varit högt och stabilt sedan 1980 ända

fram till idag.

Under den rödgröna regeringsperioden 1994-2006 bromsades privatiseringarna upp – men utan att avstanna. Husläkarlagen och etableringsfriheten inom primärvården avskaffades, men de privata husläkare som startat fick (och får än idag) fortfarande skattepengar. LOU förändrades endast marginellt och upphandling av entreprenader med privata företag fortsatte. Sverige är det enda landet i EU som strikt tillämpar lagen om offentlig upphandling på sjukvård.

4. Nutidens lobbyister

De privata vårdföretagarna och näringslivet ser vården som marknad och medborgarna som kunder. Men denna marknad finns inte automatiskt eller naturligt. Den måste skapas med hjälp av skattemedel och upphandlingar. Detta är företagen väl medvetna om. Vårdföretaget Carema skriver: ”Finansieringen och produktion av vård är beroende av politiska beslut. Det innebär att Caremas tillväxtmöjligheter väsentligt påverkas av opinionen och politikernas syn på hur vård ska finansieras och bedrivas”.

Det privata näringslivet har i flera decennier drivit på för mer privatiseringar. Inför riksdagsvalet 2006 inledde Almega och dess organisation Vårdföretagarna en offensiv kampanj och några dagar efter valet 2006 skickade Svenskt Näringsliv en kravspecifikation till den nyvalda borgerliga regeringen. Följande förändringar beskrevs som ”nödvändiga”:

1. Allt som inte är myndighetsutövning ska privatiseras.
2. Privata företag ska få ”utmaningsrätt” på allt som inte är myndighetsutövning. Det vill säga rätt att utmana en offentlig verksamhet om att få ta över driften. I Svenskt Näringslivs ”Handbok för utmanare” från 2009 beskrivs syftet: ”att öar av konkurrensskyddad verksamhet upptäcks”.
3. Kundvalssystem i alla kommuner och landsting. (Liksom skolpengssystemet.)

Sedan valet har den borgerliga regeringen börjat uppfylla samtliga dessa krav. Reinfeldtregeringen är uppenbarligen mer intresserade av de privata vårdföretagens intressen än patienternas behov.

5. Reinfeldt och Alliansen

I Moderaternas interna dokument ”En guide till nya moderaternas utseende” uppmanas Moderata politiker att använda begreppet ”mångfald” istället för ”privatisering”. Moderaterna ska nämligen inte använda ”utslitna ord”. På foton ska Moderater klä sig vardagligt: ”Vi lämnar slips och pärlhalsband hemma“. Men bakom nytt språk och nya kläder döljer sig samma politik som förr.

Ett av Reinfeldtregeringens första initiativ blev den så kallade Startlagen, som rev upp Stopplagen. Startlagen trädde i kraft 1 juli 2007. Nu fick landstingen möjlighet att sälja sjukhus och

andra vårdenheter som landstingen äger och att lägga ut driften av sjukhus till kommersiella företag. Regeringen slopade också kravet på att alla landsting måste ha minst ett sjukhus i offentlig regi. Dessutom öppnade man för gräddfiler: nu blev det möjligt för sjukhus med offentlig finansiering att ta emot privatbetalande patienter. Senare har två andra lagar tillkommit:

1. ”Vårdval i primärvården”: från 1 januari 2010 är alla landsting tvungna att införa vårdval inom primärvården med etableringsfrihet och rätt till skattepengar. Privata vårdföretag garanteras rätten att öppna verksamhet och dessutom få betalt av landstingen. Aldrig tidigare har det privata näringslivet fått tryggare villkor.
2. ”Lag om valfrihetssystem”, LOV, (1 januari 2009) som reglerar vad som gäller vid etableringsfrihet.

Under 2009 presenterade en av regeringens utredningar förslag på ännu en ny lag: Lag om vårdetablering (LOVE). Privata företag ska nu även få komma åt specialistvården vid de stora sjukhusen. Lagen föreslås träda i kraft 1 januari 2011.

6. Vårdföretagen ger sig inte

Almega och Vårdföretagarna fortsatte att driva kampanj 2007-2009. Budskapet var att LOV och Vårdval var viktiga steg - men politiken borde gå längre. Organisationerna ger frågan hög prioritet. Kundvalssystemet ses nämligen som den modell som slutligen kommer att riva de ”kommunala fästningarna”. Med

obligatoriska kundval kan motvilliga rödgröna kommunpolitiker äntligen kringgås och vården öppnas helt för privata företag.

Almega menar att i stort sett all verksamhet inom kommuner och landsting bör privatiseras: ”Inkluderas även staten skulle valfrihetssystemen kunna omsätta upp emot 450 miljarder kronor per år”. Även Svenskt Näringsliv nämner liknande summor. I rapporten Valfrihet skapar nya värden i välfärden listas områden möjliga att privatisera inom arbetsmarknadspolitiken, skolan, omsorgen och vården.

Inom vården hoppas Almega att etableringsfrihet och garanterade skattepengar ska införas på en lång rad områden: mödravård, barnhälsovård, asylsjukvård, vård för ätstörningar, barn- och ungdomspsykiatri m.m. Vårdkoncernen Carema skriver i sin årsredovisning för 2008 att obligatoriska kundval inom primärvården ”innebär att den tillgängliga marknaden blir mångdubbelt större för privata aktörer”.

7. Stockholm går i bräschen

Den borgerliga majoriteten i Stockholms läns landsting har inte väntat in den nationella lagstiftningen. 1 januari 2008 infördes Vårdval Stockholm med etableringsfrihet och rätt till skattepengar för privata företag inom stora delar av primärvården. De privata aktörerna strömmade till. Under 2009 och 2010 har denna typ av avregleringar fortsatt även inom andra vårdområden. Under tiden upphandlas och privatiseras stora mängder annan vård på mer traditionellt vis, såsom pal-

liativ vård (vård i livets slutskede), geriatrik (vård av äldre), radiologi (röntgen m.m.) och psykiatri. Flera närsjukhus drivs av vinstdrivande aktörer som har avtal med landstinget. Riktningen är tydlig: allt som inte är myndighetsutövning ska säljas ut, upphandlas eller öppnas för privata företag.

8. Varför vill företag vårda?

För att det går att göra vinst. Dessutom är riskerna mycket låga för företagen. Exakt hur stora vinster som tas ut är svårt att säga. Olika undersökningar visar olika resultat. 2008 försvann totalt 1-3 miljarder till vinster av de skattepengar som landstingen gav till privata vårdföretag. Fem av de sex största privata vårdkoncernerna ägs av riskkapitalbolag. Riskkapitalbolag äger även företag inom skolan, omsorgen och kollektivtrafiken (se vår rapport *Världens snällaste kapitalister*).

Men begreppet ”risk” är egentligen missvisande. Riskkapitalbolag investerar framförallt genom att köpa upp andra företag. I regel finansieras köpen till stor del av lån. Företagsköpen sker ofta i relativt säkra branscher med avtal som lägger riskerna på de banker som riskkapitalbolagen lånar av och de företag som riskkapitalbolagen köper upp. Riskkapitalbolagens vinster förs sedan till skatteparadis och på så sätt undviker man att betala skatt på våra skattepengar.

En av de främsta förklaringarna till bolagens intresse för just välfärdstjänster handlar om att dessa branscher är relativt okänsliga för upp- och nedgångar i samhällsekonomin. Dess-

utom är kassaflödet mer eller mindre garanterat.

”Din kund [kommuner och landsting] har behov av varor och tjänster oavsett konjunktur och är betalningssäker och trygg”, som konsultbolaget OPIC uttrycker det. Och affärerna går bra. Vinsterna på insatt kapital är större i de privata vård-, skol- och omsorgsföretagen än vad de är i resten av näringslivet (med undantag för finansbranschen).

De höga vinsterna kan troligen även förklaras av att marknaderna för välfärdstjänster inte fungerar som andra marknader. Framförallt styrs verksamhet, priser och finansiering av politiska beslut. Dessutom är varorna oerhört komplicerade och ett felaktigt val är svårt att ångra. Vi byter sällan läkare eller skola, även om vi inte blir perfekt behandlade vid varje besök. Genom privatiseringspolitiken garanterar de borgerliga partierna således näringslivets högsta vinster till små risker.

Svenska folket är mycket kritiskt till att samhället ger bort skattepengar till privata företagsvinster istället för att satsa detta på skola, vård och omsorg. Sommaren 2009 lät Famna, branschorganisationen för ideella vård- och omsorgsföretag, göra en undersökning: sju av tio tillfrågade instämde i att ”den som bedriver vård och omsorg bör inte dela ut vinst utan istället låta överskottet gå tillbaka till verksamheten”. Endast två av tio tillfrågade tyckte att privata vård- och omsorgsföretag ”ska kunna dela ut vinst på samma sätt som andra företag”.

I november 2009 presenterades resultaten från en studie gjord av SVT Rapport. Hälften av de tillfrågade ansåg att det ska vara förbjudet att dela ut vinst till ägarna av företag inom vård, skola och omsorg. 36 procent ansåg att det ska vara till-

låtet.

Oavsett vad Almega, Vårdföretagarna, Svenskt Näringsliv och borgerliga medier påstår är alltså en majoritet av svenskarna kritiska till vinstuttag inom skola, vård och omsorg. Många vill till och med se ett förbud.

Källor

För historisk bakgrund se Sälj hela skiten av Brink, Ergon, Gustavsson och Werne. Stockholm: Ordfront 2009

Meagher, G. och Szebehely, M. (2010) Private financing of elder care in Sweden, Institutet för framtidsstudier

Nya moderaterna (2010) En guide till nya moderaternas utseende

Nilsson, T. (2003) Moderaterna, marknaden och makten, Huddinge: Södertörns högskola

Novus Opinion (2009) Väljarna vill att överskott i vården ska återinvesteras i verksamheten

Nutek (2007) Företagens framväxt i vård- och omsorgssektorn

Nutek och Almega (2008) Vård och omsorg – en framtidsbransch

Proposition 2006/07:52 Driftsformer för sjukhus

Proposition 2008/09:29 Lag om valfrihetssystem

Proposition 2008/09:74 Vårdval i primärvården

Sveriges kommuner och landsting (2008) Verksamhet och ekonomi i landsting och regioner
SOU 2008:15

SOU 2008:37

SOU 2009:84

Svenskt näringsliv (2006) Fler privata företagare till den offentliga sektorn

Svenskt näringsliv (2009) Handbok för utmanare

Synovate (2009) Utdelning av vinst från skattefinansierade verksamheter

Vårdföretagarna (2009) LOV: en vårdreform med barnsjukdomar

Detta är en av sammanlagt tre rapporter om sjukvård från Vänsterpartiet i Stockholms läns landsting som presenteras under sommaren 2010.

www.stockholm.vansterpartiet.se
vansterpartiet@politik.sll.se